

„A vidra én vagyok, Bovaryné viszont nem én vagyok”

BALÁZS IMRE JÓZSEFFEL ORCSIK ROLAND EMILEZGET

Date: Mon, 4 Jan 2010 08:56:58

From: Orcsik_Roland<orlando@...hu> To: Balazs_Imre_Jozsef<vidra@...ro>

Subject: Interjú

Az utóbbi időben sok időt töltöttél Pesten. Kolozsvárhoz képest Pest tempója jóval gyorsabb, mennyire tudtál alkalmazkodni ehhez a felgyorsuláshoz? Mi dolgod volt Pesten?

Date: Mon, 4 Jan 2010 09:24:04

From: Balazs_Imre_Jozsef<vidra@...ro> To: Orcsik_Roland<orlando@...hu>

Subject: Re: Interjú

Inkább lassulni szerettem volna Pesten, mert mostanság a szubjektív időm Kolozsváron nagyon gyors a szerkesztés, a tanítás, a család és a többi munka sokszögében. Egy egyhónapos kutatói ösztöndíjat pályáztam meg a Domus Hungaricánál, és sokat ültem könyvtárban. Főleg szürrealista költőket és elméletírókat olvastam.

– Eddig négy versesköteted jelent meg. A Vidrakönyv fülszövege tanúsága szerint az első Ismét másnap címmel 1988-ban. Ekkor Te mindössze tizenkét éves voltál. Nyilván tévedésről van szó. De furkált a kíváncsiság: mikor kezdtél el publikálni és mit csináltál 1988-ban, egy évvel a '89-es romániai forradalom előtt? Szervezted az ellenállást?

– Tíz évet téved csak a fülszöveg... 1998-ban, végzős egyetemistaként adtam le az első könyvem kéziratát. De 1988-ban már volt némi publikációs múltam, kisiskolásként a nyolcvanas évek elején megjelent egy versem a Napsugár című gyermekirodalmi lapban. Úgy kezdődött, hogy „Itt van már a kikelet, / Nekünk éppen ez kellett”. Aztán sokáig semmi. Az igazi, felnőtt publikációimat 1996-tól számítom, amikor a Helikonban és az Előretolt Helyőrségben jelent meg néhány szövegem.

1988-ban inkább a foci érdekelt, mint az ellenállás, igaz, az iskolában a focinak is volt etnikai töltete: az évfolyamunkon Székelyudvarhelyen volt egy „román osztály” és egy „magyar osztály”. Nagy csatákat vívtunk velük – egyénileg ők voltak a technikásabbak, de miénk volt az összeforrottabb csapat. Hol ők győztek, hol mi, ettől volt igazán izgalmas az egész.

– Amennyiben összevetjük a négy verseskötetedet, akkor azt látni, hogy az első, 1998-as kötetekben már megvannak azok a poétikai eszközök, amelyeket a legutóbbiban is alkalmazol: visszafogott tónus, hagyományos és avantgárd versformák, ballada- és

dalszerű költemények, önreflexív, nyelvi költészet, abszurd, játékosság. Te hogyan éled meg a saját versesköteteidet, miben különböznek számodra egymástól?

– Szeretek ciklusokban gondolkodni, ez talán már az első könyvemben is látszott: egy-egy cikluson belül általában egységesebb a versvilág, ami felbukkan. Ebbe persze az is belefér, hogy egy-egy versciklus „hozzászoktatja” az olvasót egy bizonyos hangfekvéshez, és lehet, hogy akár egy cikluson belül vagy azon kívül egy hirtelen hangnemváltás következik be. Általában több irányból gondolom végig a dolgokat, talán ezzel függ össze ez a technika. Legkevésbé *A Dél-Párizs nyárikert* című könyvem volt strukturált, ott a ciklusszerkezet is lazább. A *Vidrakönyv* vagy a *Fogak nyoma* ehhez képest összefogottabb.

– A legutóbbi könyvedben, a 2009-es könyvhétre megjelent *Fogak* nyomában sok olyan vers van, amely az első két könyvedben is szerepelt, sőt kibővített ciklusok is vannak (pl. a buszsofőrös rész). Ezek szerint a mostani kötet egyfajta best of, kiadatlan ritkaságokkal? Rajongóknak kötelező?

– Inkább az említett feszebb ciklusszerkezetnek köszönhetőek az ismétlődések: ha valaki megnézi, legfennebb a kötet anyagának egytizede volt benne a korábbi könyvekben, ez szerintem még nem igazán egy „válogatott és új versek” típusú szerkesztésmód... Az történt, hogy az első kötetem *Ki viszi haza a buszsofőrt?* című ciklusát az elmúlt tíz évben továbbbírtam, és reményeim szerint eljuttattam egy véglegesebb, egységesebb formáig. Ez azt is jelenti, hogy kihagytam az első kötet buszsofőr-ciklusából néhány szöveget, miközben az egész mintegy a duplájára nőtt. Az a további négy vers pedig, amelyiket *A Dél-Párizs nyárikert*-ből emeltem át, úgy érzem, ezúttal inkább a helyére került: beilleszkedtek a kötet tematikus és hangulati ívébe.

– Mint Tandorinak a verebek, neked, úgy tűnik, a vidrák a mániád. A harmadik köteted a vidra-motívumot járja körül, kollektív alapokon nyugvó személyes mitológiát kreálsz belőle. „Ahogy a görög mítoszok sem arról tudósítanak, milyenek voltak az istenek, inkább arra derítenek fényt, hogy milyenek voltak a régi görögök, ez a könyv sem a vidrák könyve.” (Láng Zsolt, *Élet és Irodalom*). Mennyiben szól a nagy sikerű *Vidrakönyv* rólad, és mennyiben a választott tárgyról, a vidráról? Te vagy a vidra vagy fordítva?

– A vidra én vagyok, Bovaryné viszont nem én vagyok, és akkor már rögtön viszonyítottuk is valamihez az egészet... Egyetértek azzal, hogy egyfajta „kollektív alapokon nyugvó személyes mitológia” kialakításáról szól a könyv, sok mindent kerestem hozzá különböző népek mitológiájából, de mindig igyekeztem továbbépíteni a talált szövegeket is, és új összefüggések közé helyezni őket. Hogy mennyire szól a könyv a vidráról? Arisztotelész például azt írja *Az állatok története* című traktátusában: „A hód alacsonyabb, mint a vidra, és erős fogai vannak; éjszaka gyakran kijön a folyó vizéből, és a parti rezgő nyárfák kérégt rágcsálja. A vidra az embert is megharapja, és úgy mondják, ha egyszer megharapta, nem engedi el addig, amíg a csont roppanását nem hallja.” Ezekben a mondatokban a vidra sokkal inkább hiedelemlény vagy mitikus lény, mint természettudományi szempontból leírt állat. Valami hasonló történik a *Vidrakönyv*-ben is.

– *Meséld el a vidrákkal való találkozás első élményét!*

A legerősebb élményem a lábodi Vidraparkhoz kapcsolódik – bár nem az volt az első. Az azért volt fontos, mert rákészültem, és tényleg a találkozás kedvéért mentem oda: maga az út is hozzátartozott a találkozáshoz. Ott természetes élőhelyükön lehet látni a vidrákat, és nem bezárva élnek. Először csend és mozdulatlanság, aztán zombéksurrogás és víz alatti árnyék, aztán maga a vidra – ezt biztosan nem fogom elfelejteni. A korábbi találkozások inkább a fejemben mentek végbe, könyvek, állatkerti séták és dokumentumfilmek hatására.

– *Ettől már rántott vidrahúst vagy vidralét?*

– Nem, de állítólag a dijoni karthauzi szerzetesek azért fogyasztottak vidrahúst, mert inkább halnak tartották, mint emlősnek. Dimitrie Cantemir moldvai fejedelem pedig arról ír, hogy a vidrának lúdtalpa van és csukafogai, miközben halnak túlságosan rókaszerű, de rókának túlságosan halszerű. Az a kérdés tehát, hogy ha egyszer majd vidrát eszem, akkor mit is eszem valójában?

– *A legújabb, Fogak nyoma c. kötetedben – a Vidrakönyvhöz képest – kevésbé élsz mitologikus eszközökkel a vidrás ciklusban: „A vidrát az Animal Planet találta ki” (A tévévidra). Itt mintha jobban rájátszanál arra, hogy nem a vidrát, hanem a közvetítő (kamera, ideológia) által látott vidrát látjuk. Miért érezted fontosnak ezt a reflexiót?*

– Kísérleteztem azzal, hogy kilépjek a mítosz világából, s tisztázzam legalább a magam számára, hogy kívülről hogy nézhet ki az, amit a *Vidrakönyvben* műveltem. Valami olyasmire jöttem rá, hogy nem tudok egészen kilépni, és, ami fontosabb, hogy nem is akarok kilépni belőle. Az egésznek van egy játékos vetülete is persze, de azt már biztosan tudom, hogy nem egy lezárt tömbként kell viszonyulnom hozzá, hanem valaminek a kezdeteként.

– *Az új vidraversek később születtek vagy már a Vidrakönyv alatt?*

– Mind újabbak. Talán kettő-három van közöttük, amelyiket be lehetne illeszteni a *Vidrakönyvbe*, a többinek szerintem eleve nem lett volna helye benne a koncepció felől nézve.

– *Verseidre egyszerre jellemző a kötött jambikus ritmus, a klasszikus négysoros strófaszervezet, a rímek, s mindezek ellentéte: a szeszélyes, spontán rímelés, a kevert ritmusú versbeszéd. Van átjárhatóság a hagyományos és az avantgárd költészet között?*

– Szerintem van, és ez nem egyszerűen keresgélés a formák között. Belülről szemlélve azt lehetne mondani, hogy van, ami az épp adott formába kívánczik, anélkül, hogy ezt racionálisan lehetne indokolni. Kívülről nézve inkább az a kérdés, tudja-e valaki ezt a (lát-szólagos?) sokféleséget egyazon szerzői névhez kötni? Hogyha *Összes versek* típusú könyveket veszek le a könyvespolcomról, mindenesetre megnyugtat bizonyos értelemben: azt jelzi, hogy nem érdemes ezen görcsölni. Nincsenek egységes költői életművek.

– A vidrás mitologizálás mellett a banális hétköznapiaknak is szentelsz ciklusokat. Ez a magas kultúra paródiájaként és ellenpontjaként is működik. Mennyire gondold a költészetet komoly és banális tevékenységnek?

– Valószínűleg irdatlan közhely, amit mondok, de a költészetet éppen annyira gondolom komolynak és banálisnak, mint magát az életet. A költészetnek elvileg képesnek kell lennie arra, hogy a komolyságról és a banalitásról egyformán beszéljen.

– Gyakran írsz szerepverseket. Miért vonzódsz a maszkhoz, csak a másik által mersz megmutatkozni? Ezek a versek egy maszk vallomásai?

– Nem tudom, hogy a vidra-verseket vagy a buszsofőr-verseket idesorolod-e. Mert szerintem azok nem igazán szerepversek, legtöbb esetben inkább róluk szól a történet vagy pontosabban: őket látjuk egy helyzetben. Nem ők maguk beszélnek, hanem a helyzetről beszél valaki. A *Fogak nyoma* szerintem sok helyen kifejezetten alanyi költészet.

– A mostani kötetedben a műfordítás problémájára is reflektálsz. Ana Blandiana egyik Hervay Gizella által fordított versét fordítottad újra, valamint post scriptum-verset is írtál erről a folyamatról. Nagyon izgalmas játék mutatkozik meg így: az eredeti, a fordítások és a reflexió mind eredeti, s nem a fordított szöveg benyomását kelti. A műfordítás mennyire tekinthető nálad szereplőnek?

– A *Vidrakönyv* Ted Hughes-ciklusában is történt már hasonló kísérlet: ott egy vidráról szóló Hughes-verset fordítottam le, majd továbbgondoltam annak egyes sorait, miközben az egész konstrukcióba újabb és újabb angol nyelvű szerzők mottói, sorai szövődtek bele. Számomra nagy kihívás, hogy legyen egy felismerhető saját világ, egy saját konstrukció, amelyikhez képest a vendégszövegek elhelyeződnek. Végül is szövegköziségről van szó, mint annyi más esetben, csak éppen nem egyazon nyelven és kultúrán belül működnek az utalások. Egyébként Kosztolányi nyomán szívesen kísérletezek vershangzások lefordításával tartalmi fordítás helyett: ennek az említett Hervay-cikluson kívül is van nyoma a könyvben, például az *Anna és Ida útja* című szövegben. Vagy abban a *Vándor éji daláról* készített parodisztikus ikerfordításomban, amelyik 2004-ben jelent meg a *Kalligram*-ban, s amelyik a Goethe-vers németes mássalhangzótorlódásait és diftongusait adja inkább vissza az „eredeti” jelentés helyett. Mindez ráadásul magyarról magyarra történő fordításokban is működhet, mint a említett Hervay-kísérletnél vagy az első kötetem *Improvizációk magán- és mássalhangzókra* című szövegében.

– Te is fordítasz a román irodalomból. Voltak olyan szerzők, akik tartós hatást gyakoroltak a saját verseidre? Kiket, milyen szerzőket fordítasz legszívesebben?

– Szerettem középiskolásként Nichita Stănescu vagy George Bacoviát olvasni, de enyhe túlzás lenne azt mondani, hogy hatottak volna rám. Később, fordítóként is a Kolozsváron élő, jelenleg ötvenöt éves Ion Mureșan verseire csodálkoztam rá, amelyek annyira távol esnek mindattól, amit a magyar versről gondolni szokás, és mégis működnek, valami egészen bizarr logika szerint. (Mint egyszer véletlenül kiderült, a szerző egyébként ugyanaznap született, mint én, persze több mint húsz év eltéréssel.) Jelenleg egy román avantgárd versantológia fordításán dolgozom afféle hobbiként, abban elég sok vers lesz Gellu Naumtól, aki mostanában erősen foglalkoztat. Hogyha román költészeti hatásokat ku-

tatna valaki a saját szövegeimben, azokat valószínűleg a *Fogak nyoma* után következő, egyelőre megíratlan könyveimben kellene keresnie.

– *A fiatal romániai magyar szerzők és fiatal román szerzők között van-e kommunikáció a rendszerváltás óta? Az uniós belépés mennyire lazította fel a tudathatárokat?*

– A fiatal romániai magyar szerzők folyamatosan fordítottak román szerzőket, ezt a *Helikon* kilencvenes évekbeli számaiban, a *Korunkban* és más lapokban is nyomon lehet követni. Megjelent néhány közös versantológia is, jelentősebb visszhang nélkül. Szerintem nem az uniós belépés, hanem a hasonló problémák iránti fokozott érdeklődés indított be az utóbbi években egy reálisabb kommunikációt: az egyik vonulatban a szexuális tabuk lebontása zajlik prózában és versben (itt Orbán János Dénesék csoportja kerülhetett többek között az érdeklődés terébe néhány 2000 körül debütáló fiatal román szerző számára), a másik, látványosabb vonulatban a kommunista rendszer tapasztalatainak feldolgozása. Filip Florian, Dan Lungu, Bogdan Suceavă és a fiatal román filmesek ebben együtt mozognak mondjuk Dragomán Györggyel vagy Bartis Attilával. Nem véletlen, hogy Dragomán és Bartis utóbbi években románra fordított regényei egyértelműen sikeresek Romániában, a fiatal generáció körében.

– *Úgy tűnik, Hervay Gizella nagy inspirációs forrást jelentett számodra: monográfiát írtál róla, a mostani kötetedben ciklust szenteltél neki HG-oratórium címmel. Mi vonzott jobban: a költészete vagy a sorsa? Vagy ez elválaszthatatlan?*

– Hervay tárgyias költészete érintett meg leginkább: az a tárgyszerűség, amellyel legjobb korszakaiban a nagyon személyes dolgokat is ki tudta szabadítani egyszeri és pillanatnyi érvényességükből. A versciklus megírásának története egyébként érdekes: a Stockholmban élő Gergely Tamás, aki személyesen ismerte Hervayt, jól körvonalazott szempontok szerint „feladatokat” adott nekem, hogy mit kellene versben (vagy mesében) megírnom. Ezek a szövegek tehát – amelyeket Tamás sorozatként jelentetett meg Káfé nevű weboldalán – felkérésre íródtak, de azt remélem, túllépnek az alkalmi jellegen.

– *Az egyik tanulmányodban a következőképpen jellemzed – másokhoz mérve – saját lírádat: „Székely Csaba paródiáiból is kiolvashatóan egyfajta intellektuális költészetet művel.” Egyeseknek az „intellektuális” jelzőtől föláll a szőr a hátán. Neked mitől áll föl a szőr a hátadon? Mit tartasz intellektuálisnak a saját költészetedben?*

– Leginkább az „önreflexív” lehetne itt az „intellektuális” szinonimája, de ez az önreflexió szerintem nem mindig nyelvi jellegű, ezért sem érezném egészen találónak. Olyasfajta versek ezek, amelyek egyszerre próbálnak „kint is és bent is” lenni. Mint József Attilánál a macska, amelyik egyszerre akar kint is és bent is egeret fogni. Miközben a macska itt azt is eleve tudja, hogy ez nem fog menni.

– *A Dél-Párizs nyárikert (2001) kötetedben az Eszter könyve című vers néhány mondata ars poetica-szerűnek hat: „A véletlenből érkezik egy kérdés, / néhány kusza mondat [...]”. A verseidben az intellektualitás ellenére gyakran érzem a spontaneitást, az asszociációs építkezést. A tradicionális formák használata mennyire tud gátat szabni ennek a spontaneitásnak?*

– A hangzás is hozhat spontaneitást, erről már volt szó, egyszerűen nyitva kell hagyni a lehetőséget a nonszensz számára is. Annyi érthetetlen és értelmetlen dolog történik körülöttünk és bennünk.

– *Az avantgárd iránti érdeklődésed egy könyvben is nyomot hagyott: Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban (2006). Mennyire érzed a saját generációdban és a fiatalok költészetében az avantgárd iránti vonzalmat?*

A szürrealisták sokat agyaltak a véletlen kérdéskörén, sőt az „objektív véletlen” fogalmát is bevezették. Többek között a hangzáson alapuló asszociációkkal próbálták lebontani a bejáratott gondolkodásmódok korlátait. Látok magam körül is avantgárd gesztusokat, radikális törekvéseket, de engem mostanában nem irányzati vagy poétikai értelemben érdekel ez a dolog. Inkább az foglalkoztat, az avantgárd által megnyitott réseken és szakadékokon hová és meddig lehet belátni?

– *Egyik tanulmányodban azt írod, hogy a román irodalomban jobban meggyökere-
sedett az avantgárd, mint a romániai magyar irodalomban. Hasonló az eset Magyar-
országon is, ahol az avantgárd, illetve neoavantgárd szerzőkkel kevésbé törődtek eddig.
Szerinted mik lehetnek ennek az okai?*

– Egyetlen adat ehhez érvként: a román történeti avantgárd irodalom első reprezentatív antológiája már 1969-ben megjelent, 1983-ban már a második, újabb merítésű válogatásnál tartottak. A magyar avantgárd első átfogó antológiájára, amelyet Derék Pál állított össze, 1998-ig kellett várni. Az okok biztosan többfélék. A román kultúrában avantgárd, vagy avantgárd közeli szerzők, mint Tristan Tzara és Eugène Ionesco, képzőművészetben Constantin Brâncuși, Marcel Janco vagy Victor Brauner olyan nemzetközi karriert futottak be, amelyet nem nagyon lehetett figyelmen kívül hagyni. Nehéz művészeti értékeket összemérni, de az biztos, hogy a magyar kultúra a huszadik század folyamán sokkal kevésbé akarta és tudta integrálni külföldi és/vagy idegen nyelveken aratott sikereit. A román és a magyar kultúra szerkezete, dinamikája és tájékozódása között is nyilvánvaló az eltérés, biztosan ez is befolyásolta az avantgárd-recepciót, de itt hosszú volna kifejteni ezt a gondolatmenetet.

– *Az „erdélyi”, illetve a „romániai” jelzőket mennyire érzed korlátozónak és gazdagítónak a saját esetekben?*

– Önmagában nem érzékelem ezeket sem pozitívnak, sem negatívnak. Valamiféle adottság, de olyan adottság, amelyik időben mozgásban van.

– *Úgy vettem észre, nálad az erdélyiség, a romániai magyarság, a kisebbség tapasztalata nem egyértelműen dekódolható. Szerinted van Magyarországon erre befogadó közeg?*

– Nem egyértelműen dekódolható, mert történetileg is változik, és horizontálisan is, az egyes kisebb régiókat, társadalmi környezeteket tekintve. Nincs egy monolitikus kisebbségi tapasztalat. Ez nem azt jelenti, hogy nem is érdemes kísérletezni a leírásával: vannak ismétlődő helyzetek, típusok. Magyarországról többnyire egyetlen helyzet, egyetlen típus látszik egyszerre.

– *Nemrég szerkesztettél egy fiatal költőket, prózáírókat bemutató antológiát: A meghajlás művészete címmel. Őket mennyire foglalkoztatja a határon túliság identitása, kérdése?*

– *Leginkább az interkulturális kommunikáció helyzetei bukkannak fel náluk ebből a problémakörből. Esetleg nevek, kicsit Bodor Ádám nyomvonalán haladva.*

– *Az Előretolt Helyőrség és a Serény Múmia szerzői úgy tűnik, távol tartották magukat az elméleti diskurzustól, a posztmodern mumusként élték meg. A fiatalok hogyan viszonyulnak az őket megelőző generációkhoz, illetve az irodalomelmélethez? Az idősebb generációk (pl. Szócs, KAF, Lövétei, Fekete Vince, OJD) és a fiatalok között van-e kommunikáció?*

– *Azok, akiket az „idősebb” generációból említesz, mindannyian lapszerkesztők vagy kiadói szerkesztők: munkájuknál fogva is folyamatosan kapcsolatban állnak a mindenkori legfiatalabb generációkkal. Az irodalomelmélet vonzereje csökkent, miközben a szerzőknek, akiket irodalomelméleti „szemüvegen” keresztül olvastak korábban (Parti Nagy Lajos, Garaczi László stb.), továbbra is jól érzékelhető a hatása.*

– *Verseidben olykor felbukkan a rockzene (Hobo), illetve az alternatív zene (A. E. Bizottság). A rock-kultúra a saját generációd élménye. A fiataloknál érzékelisz ilyen közös zenei élményt vagy valami ehhez hasonlót?*

– *Érzékelek, de ezek szűkebb csoportkultúrákra utalnak minden esetben. Horváth Előd Benjáminnál például gyakoriak a punk-utalások (egy formailag csiszolt, poszt-parti-nagy stílusba ágyazva), Cseke Róbert egyéb alternatív zenekarokat idéz meg. A beatköltszet óta eléggé lebomlottak a határok a különféle kulturális regiszterek között, az alternatív dalszövegek világa pedig nagyon inspiráló szerintem a kortárs költészet számára. És ez fordítva is igaz: aki egy Kispál és a Borz- vagy Quimby-szöveget értékelni tud, annak valószínűleg a kortárs költészethez is van (vagy lenne) füle.*

– *A Vidrakönyv végén egy mesét olvashatunk a könyv epilógusaként. Ez a kis szöveg arról árulkodik, hogy a prózához, a meséléshez is vonzódsz. Tervezel prózakötetet?*

– *Indítottam egy blogot a Vidrakönyv egyfajta folytatásaként, a <http://lutra.freeblog.hu> webcímen. Ott időnként publikálok néhány mesefordítást és meseátdolgozást is, elsősorban indián meséket fordítottam eddig. A Vidrakönyv epilógusa is három mitológikus történet átdolgozásából áll össze. Saját prózakötetben nem gondolkodom: néhány rövid tárcától eltekintve nem írtam soha prózát.*

– *A mese a Fogak nyomában is megjelenik: Hans Christian Andersen A szél meséi Valdemar Daa lányairól című mesét verselted meg egy ciklusban. Itt a személytelen lírai én a mesélő szerepébe bújik. Költői szempontból miért tartod érdekesnek és fontosnak a mesét?*

– *Azért, mert érintkezik a mítosszal, engem pedig a mítosz érdekel. Az Andersen-mese továbbírásával egyébként négyen is kísérleteztünk, s a szövegeket felolvastuk egy kolozsvári esten. Érdekes polifónia alakult ki. Aki a Demény Péter, a Vári Csaba és a Gyulai Lvente változataira is kíváncsi, megtalálja őket a Kalligram egyik 2005-ös számában.*

– A *Fogak nyoma* kötetben hangsúlyos szerepet kap az utazás, illetve az úton levés motívuma, élménye. A saját generációban és a legfiatalabbaknál az utazás mennyire jelenik meg élményként a diktatúras bezártságához képest?

– Nálunkfelé épp a diktatúra idején volt igazán népszerű műfaj az utazások útinaplószerű megörökítése. Azok a szövegek valóban a diktatúras bezártságához képest képződtek meg és csodálkoztak rá arra, ami „odaát” volt. A fiatalabbaknál az utazás inkább archetipikusan a kaland és a keresés szinonimája: a dolgok kimozdulása és kimozdítása.

– A kötet *Otthonteremtő mozdulatok* című verse szerint: „Ahol semmi sem az övé, / a törülköző vagy a tükör legalább, / a bőre ott is határos velem, / s egy borotválkozás, egy alvás / oldja az ismeretlent.” Ebből kiindulva az otthon élménye a test szférájára korlátozódik. Ugyanakkor a test ebben a versben a nyelv által közvetítődik. Melyik akkor az otthon: a test vagy a nyelv?

– A testben is ott lapul a megfejthetetlen és a hozzáférhetetlen – ehhez is lehetne idézetet találni például *A Dél Párizs-nyárikert* című kötetben, mondjuk *A herót* című versben. A nyelv váratlan effektusairól, véletlenszerűségeiről már beszéltünk: az sem nevezhető teljesen otthonosnak. De a külső idegen s a külső ismeretlen valamennyire megszelídíthető általuk – ilyesmiről is szól a beidézett vers.

– A *Fogak nyoma* számomra hordoz egy újítást a korábbi *BIJ*-kötetekhez képest, pl. *A mondat eltérítése* című versedben. Mintha itt nyersebben szólalna meg a rád jellemző visszafogott hang. Ez lenne a folytatás lehetősége?

– Biztosan sokfelé el lehetne indulni a *Fogak nyoma* felől: ezt tudatosan egy olyan könyvnek képzeltem el, amelyik összegez, lezár dolgokat. Időben végül is egy teljes évtizedet fog át a versek keletkezési ideje. *A mondat eltérítése* egy erősen dallamra épülő vers: ha innen indulnék ki, akkor az egyben a dalszerűség melletti döntést is jelentené számomra. Ez egyelőre kevésbé látszik valószínűnek, de persze nem is lehetetlen.